

IBA **Berlijn/Berlin**

Josef Paul Kleihues, Hardt-Waltherr Hämer et al.

IBA Berlijn/Berlin: Tegel, Prager Platz, Südliches Tiergarten, Südliche Friedrichstadt, Luisenstadt, Kreuzberg S036, Berlijn/Berlin

Initiatief/Initiative: naar een idee van/based on an idea by Christian Müller (Berliner

Senatsbaudirektor, Senaat van Berlijn/Berlin Senate

Ontwerp woningen/Design of the homes: Hinrich & Inken Baller, Mario Botta, Peter Eisenman,

Giorgio Grassi, Zaha Hadid, John Hedjuk, Herman Hertzberger, Hilmer & Sattler, Hans Hollein, Hans Kollhoff, Rob Krier, Daniel Libeskind, Moore/Ruble/Yudell, Frei Otto, Planungskollektiv Nr.1, James Stirling, O.M. Ungers*, Rem Koolhaas en vele anderen/and many more (IBA-*neu*); Baller & Baller*, Planungskollektiv Nr.1, Otto Steidle, Alvaro Siza Vieira en vele anderen/and many more (IBA-*alt*)

Stedenbouwkundig concept/Urban concept: Walther Stepp
Supervisie/Supervision: Josef Paul Kleihues (IBA-*neu*: kritische reconstructie/new urban construction), Hardt-Waltherr Hämer (IBA-*alt*: behoudzame stadsvernieuwing/urban renewal)
Aantal woningen/Number of homes: Tegel: 408 (1987:165), Prager Platz: 130 (1987: 94), Südliches Tiergarten: 1.600-1.800 (1987: 1200), Südliche

Friedrichstadt: 2.200-2.500 (1987: 1.200) en renovatie/and renovation: 3.000. Zelfhulp/Self-help: 300. Luisenstadt: 248 nieuwbouw en renovatie/new construction and renovation: 1.000. Zelfhulp/Self-help: 400. Kreuzberg S036: 113 nieuwbouw/new construction
Initiatief/Initiative- Oplevering/Completion date: 1977-1987

* Projecten uitgewerkt in plandocumentatie/Projects are elaborated on in the planning documentation.

Bronnen/Sources: *Internationale Bauausstellung Berlin 1987, Projektübersicht, Bauausstellung Berlin GmbH, 1987.*

Woningen van Baller & Baller op de hoek van de Fraenkelufer en de Admiralstrasse

Baller & Baller houses on the corner of Fraenkelufer and Admiralstrasse

In 1979 werd in Berlijn, 23 jaar na de realisatie van de Interbau (Hansaviertel), het initiatief genomen een nieuwe, grootschalige bouwtentoonstelling op te zetten. In 1987, het officiële einde van de tentoonstelling, was een groot aantal projecten gerealiseerd, dat echter nog maar de helft vormde van de bouwplannen. Het oorspronkelijke thema – de stad als woonplaats (*Der Stadt als Wohnort*) – werd uiteindelijk uitgewerkt in twee delen: stedelijke nieuwbouw (onder de noemer ‘Kritische Rekonstruktion der Stadt’) en stadsvernieuwing (‘Behutsame Stadterneuerung’). Beide groepen projecten vormden een manifest tegen de stedenbouw in het naoorlogse Berlijn, die werd gekenmerkt door grootschaligheid, prefabricatie en het negeren van bestaande structuren en gebouwen. In de inleiding van het officiële projectoverzicht uit 1987 spreekt Josef Paul Kleihues, die leiding gaf aan het nieuwbouwdeel, van een dialoog tussen moderniteit en traditie die moet leiden tot de zogenaamde ‘kritische reconstructie’ van de stad.

Voor de IBA-nieuwbouw werden meerde stadsdelen aangemerkt. Een in onbruik geraakte haven bij Tegel werd getransformeerd tot een nieuwe woonwijk. Het masterplan hiervoor werd ontworpen door Charles Moore. Projecten van Tigerman, Hejduk en Stern vormen een staalkaart van het uit de Verenigde Staten naar Europa oprukkende postmodernisme. In de wijk Südliches Tiergarten werd een ongekennde typologische variatie met betrekking tot woningbouw in de stad gerealiseerd. De nieuwbouw bij de Rauchstrasse, met vrijstaande stadsvilla’s op basis van een masterplan van Rob Krier, vond wereldwijd navolging.

In het derde gebied, de Südliche Friedrichstadt in het historische hart van Berlijn, stond de stedenbouwkundige ‘aanheling’ van de oorspronkelijke bouwblokkestructuur centraal. Aldo Rossi, Peter Eisenman, O.M. Ungers, Rem Koolhaas, Hans Kollhoff, Rob Krier en vele anderen realiseerden projecten die een antwoord zochten op Kleihues’ zoektocht naar een poëtisch rationalisme. Geen nostalgische terugblik of ironie, maar een terugvinden van een wereld waarin poiesis en ratio, metafoor en functie naast elkaar bestaan.

Het tweede onderdeel van de IBA Berlin 1987, onder de titel ‘Behutsame Stadterneuerung’, speelde zich geheel af in de negentiende-eeuwse wijk Kreuzberg. Uitgangspunten waren onder andere een stapsgewijze, op behoud gerichte vernieuwing van de bestaande bebouwing en openbare ruimte, en een vergaande participatie van bewoners. Nieuwbouw speelde een ondergeschikte rol; toch werden juist de twee projecten waar in het kader van de vernieuwing van bouwblokken ook nieuwbouw werd toegevoegd (van Alvaro Siza en Baller & Baller) iconen van dit onderdeel van de IBA.

Alle onderdelen bij elkaar genomen is de IBA Berlijn 1987 in schaal en betekenis tot op de dag van vandaag ongeëvenaard gebleven. (dvg)

In 1979, 23 years after the realization of the Interbau exhibition in Berlin’s Hansaviertel district, the initiative was taken to organize a new, large-scale building exhibition in Berlin. When the exhibition officially ended in 1987, a large number of projects had been built, but together these amounted to only half of the construction plans. The original theme – the city as a place of residence (*Der Stadt als Wohnort*) – was eventually developed in two separate parts: new urban construction (under the title ‘Kritische Rekonstruktion der Stadt’) and urban renewal (‘Behutsame Stadterneuerung’). Together, both groups of projects formed a manifesto against the urban development in post-war Berlin, which was characterized by large-scale projects, prefabrication and the ignoring of existing structures and buildings. In the introduction to the official project overview from 1987, Josef Paul Kleihues, who was in charge of the section relating to new construction, talked about a dialogue between modernity and tradition that was meant to lead to the so-called ‘critical reconstruction’ of the city.

For the new construction part of the IBA, various sections of Berlin were considered. A disused harbour near Tegel was transformed into a new residential area. The master plan for this project was designed by Charles Moore. Projects by Tigerman, Hejduk and Stern formed a kind of catalogue of postmodernism, which was advancing from the USA to Europe. In the Südliches Tiergarten district, a previously unprecedented typological variation in terms of Berlin housing was realized. The new building on the Rauchstrasse, with its detached urban villas based on a master plan designed by Rob Krier, inspired similar projects around the world.

In the third area, the Südliche Friedrichstadt in the historic heart of Berlin, the focus was on the urban ‘completion’ of the original building-block structure. Aldo Rossi, Peter Eisenman, O.M. Ungers, Rem Koolhaas, Hans Kollhoff, Rob Krier and many others realized projects that sought to answer Kleihues’s quest for poetic rationalism. The idea was not to create a nostalgic look back, or to use irony, but rather to recover a world in which poiesis and rationality, metaphor and function, can coexist.

The second part of the IBA Berlin 1987, under the title ‘Behutsame Stadterneuerung’, took place entirely in the nineteenth-century Kreuzberg district. The starting ideas included a stepwise renovation of the existing buildings and public spaces, with an eye towards preserving them, coupled with extensive participation by the residents. New construction played only a minor role, although there were indeed two projects (by Alvaro Siza and Baller & Baller) that did add new buildings as part of the renovation of the building blocks, and these became icons of this part of the IBA.

When all of its components are considered together, the IBA Berlin 1987 still remains unrivalled in terms of scale and significance. (dvg)

- a Tegel
 - b Prager Platz
 - c Tiergarten-Zuid / Südliches Tiergarten
 - d Friedrichstadt
 - e Kreuzberg S036
- 1 Block 1
 - 2 Block 70

Voordat de IBA 'Behutsame Stadterneuerung' van start ging, waren veel woningen, onder groot protest van de bewoners, genomineerd voor sloop. Before the IBA ('Behutsame Stadterneuerung') was launched, many homes were under great protest from the residents, nominated for demolition.

Alvaro Siza's woongebouw (*Bonjour Tristesse*) aan de Schlesischer Strasse was één van de eerste nieuwe gebouwen in het IBA-oudbouwgebied. Alvaro Siza's residential building (*Bonjour Tristesse*) on Schlesischer Strasse was one of the first new buildings in the IBA's old building area.

Tekening zelfhulp in Kreuzberg S036
'Self-help in Kreuzberg S036'
drawing

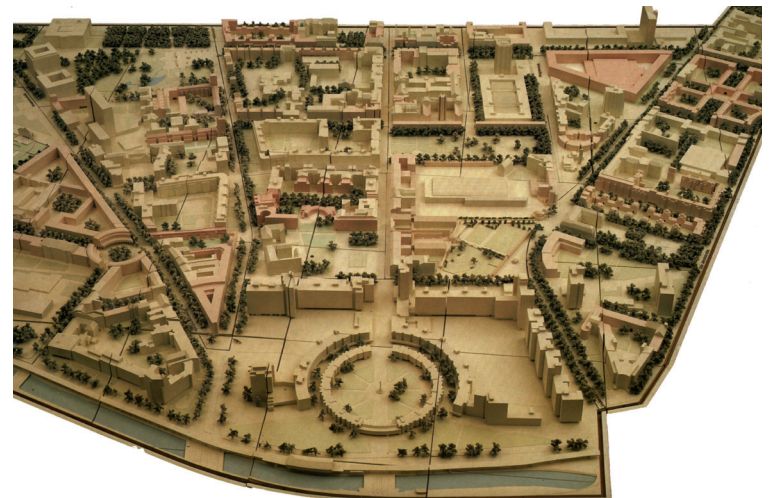

IBA Berlin 1987, logo (ontwerp Gerhard Milting)
IBA Berlin 1987, logo (design Gerhard Milting)

Masterplan van J.P. Kleihues voor de IBA-nieuwbouwingebieden Friedrichstadt-suid en Tiergarten-suid (1984)

J.P. Kleihues's masterplan for the IBA's new building areas of Südliche Friedrichstadt and Südliches Tiergarten (1984)

De grote maquette van Friedrichstadt-suid laat zien hoe de IBA beoogde het patroon van straten en blokken, dat in de Tweede Wereldoorlog was vernietigd, te herstellen.

The large model of Südliche Friedrichstadt shows how the IBA aimed to restore the pattern of streets and housing blocks destroyed during the second World War.

Block 1

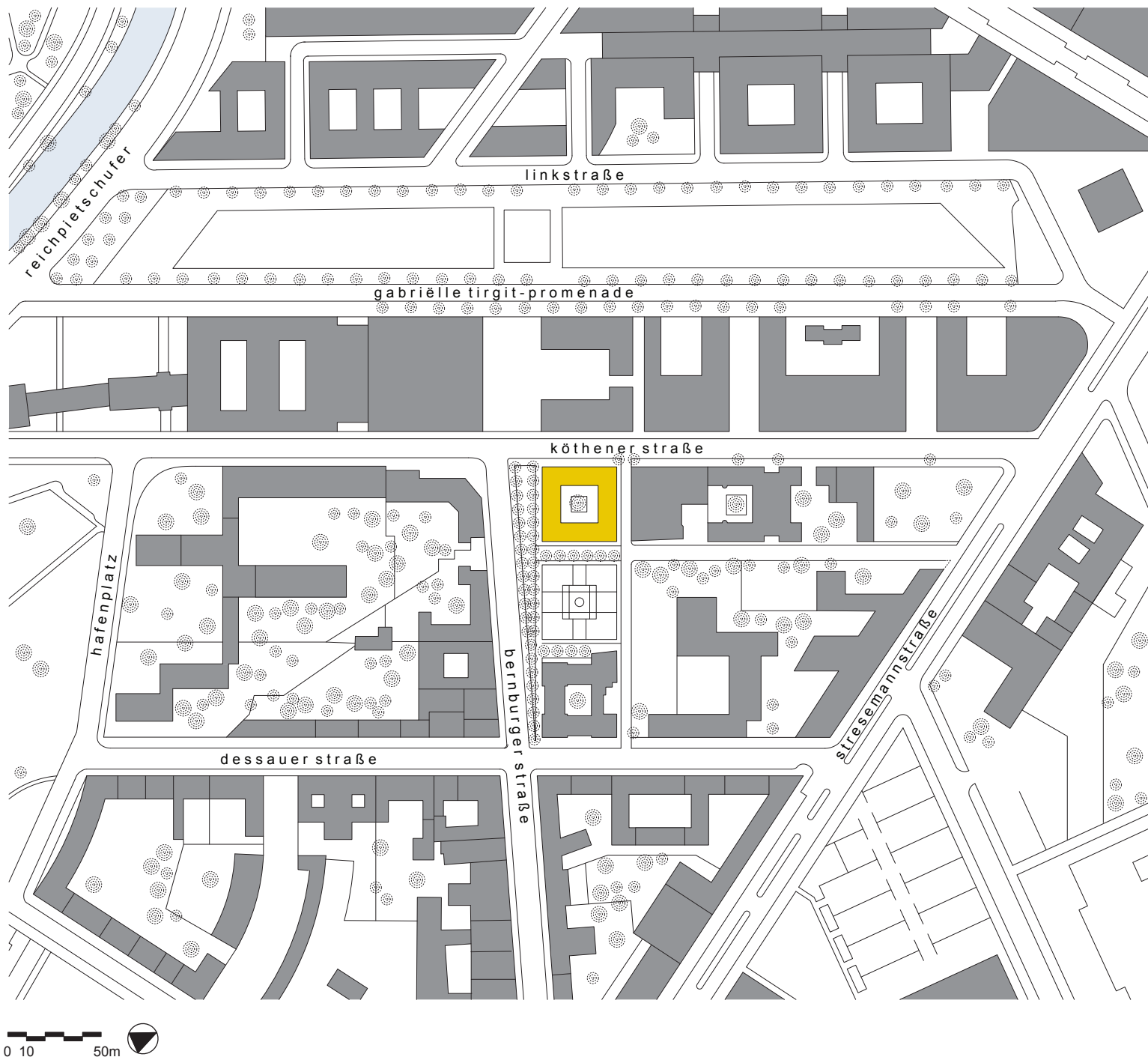
Oswald Mathias Ungers

Het door O.M. Ungers ontworpen bouwblok langs de Köthener Strasse ten zuiden van de Potsdamer Platz staat te boek als Block 1 van het IBA-nieuwbouwprogramma. Het traditionele model van het gesloten bouwblok is hier opnieuw geïnterpreteerd tot een carré met aan elke zijde twee poorten die toegang geven tot de binnenhof. De reductie van

gevels, plattegrond en doorsnede tot een eindeloze reeks vierkanten, en de alzijdige symmetrie die zich niets aantrekt van de stedenbouwkundige situering, maken het blok bij uitstek een manifest van de idee van een 'autonome architectuur'.

The building block designed by O.M. Ungers along the Köthener Strasse to the south of Potsdamer Platz is known as Block 1 of the IBA's programme for new construction. The traditional model of a closed-off block was reinterpreted here as a square with two gates on each side offering access to the courtyard. Reducing the façades, the floor plan and the profile to an endless series of

squares, as well as the biaxial symmetry that ignores the urban location, together make the block an eminent manifestation of the idea of 'autonomous architecture'.

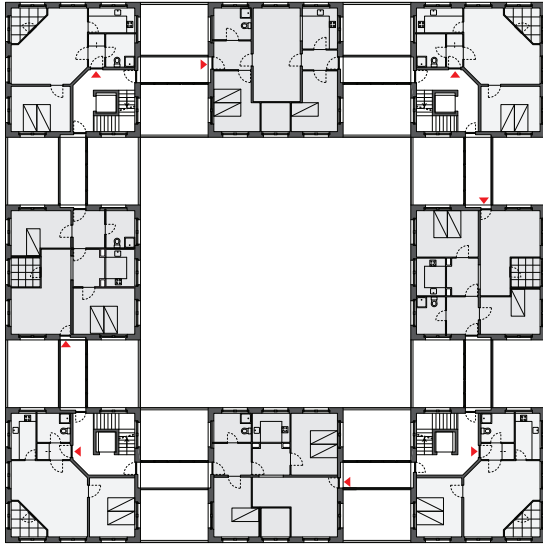

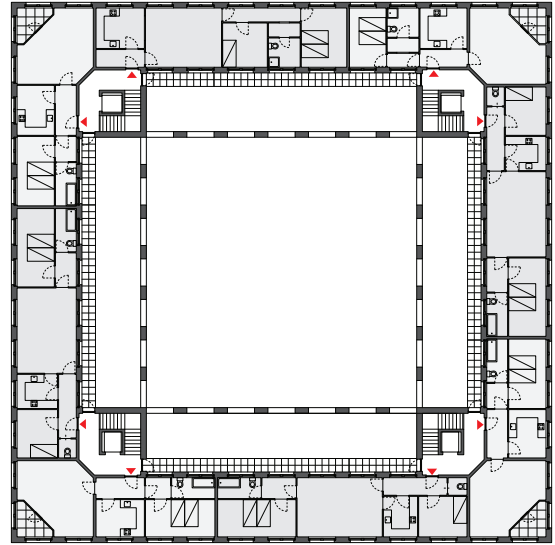
Binnengebied van Block 1
Block 1 courtyard

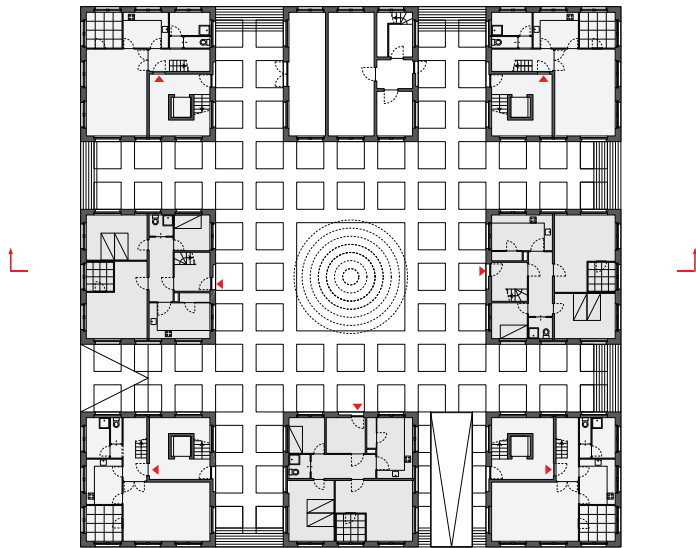
**Block 1 gezien vanaf de
Bernburger Treppe**
Block 1 viewed from the Bernburger
Treppe

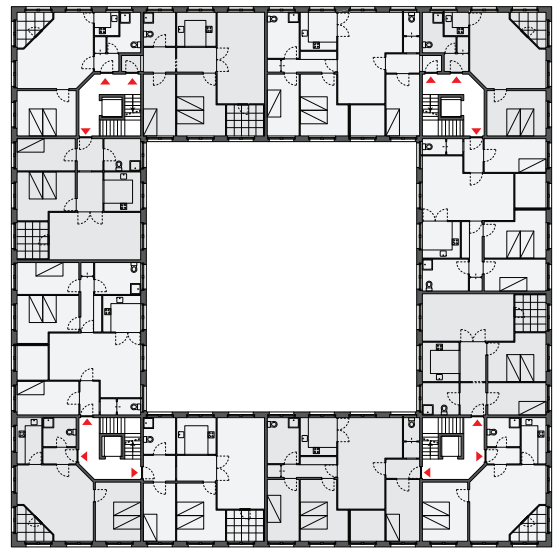
Tweede verdieping
Second floor

Vijfde verdieping
Fifth floor

Begane grond
Ground floor

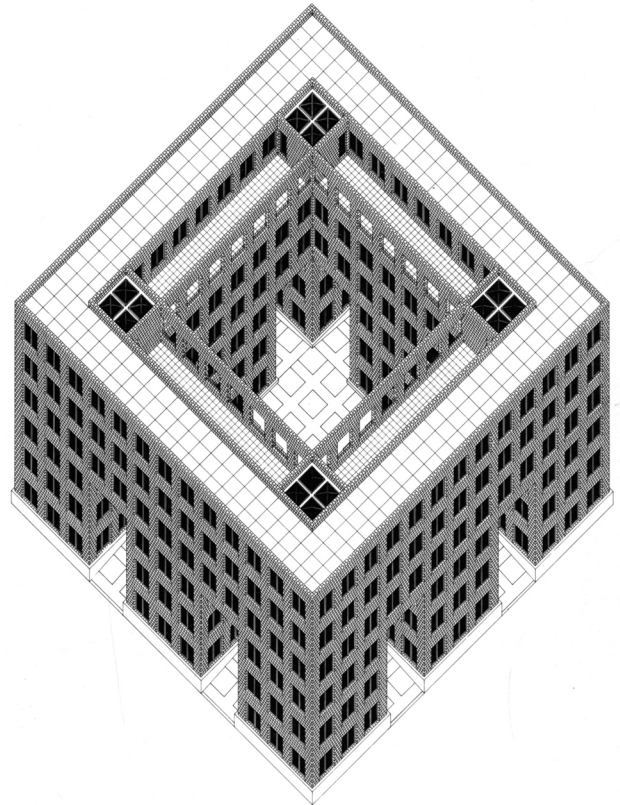

Derde/vierde verdieping
Third/fourth floor

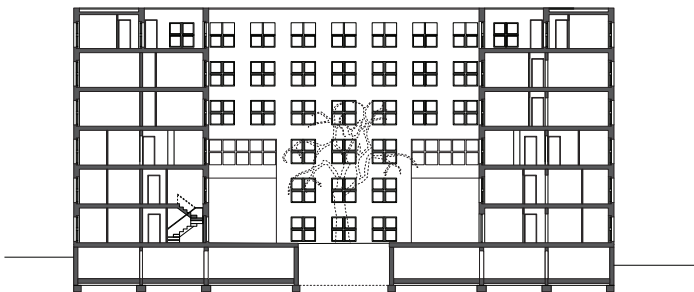

Doorgang naar het binnengebied
vanaf de Bernburger Strasse
Thoroughfare to the courtyard from
Bernburger Strasse

Doorzicht binnenhof
View through the courtyard

Doorsnede
Section

Block 70

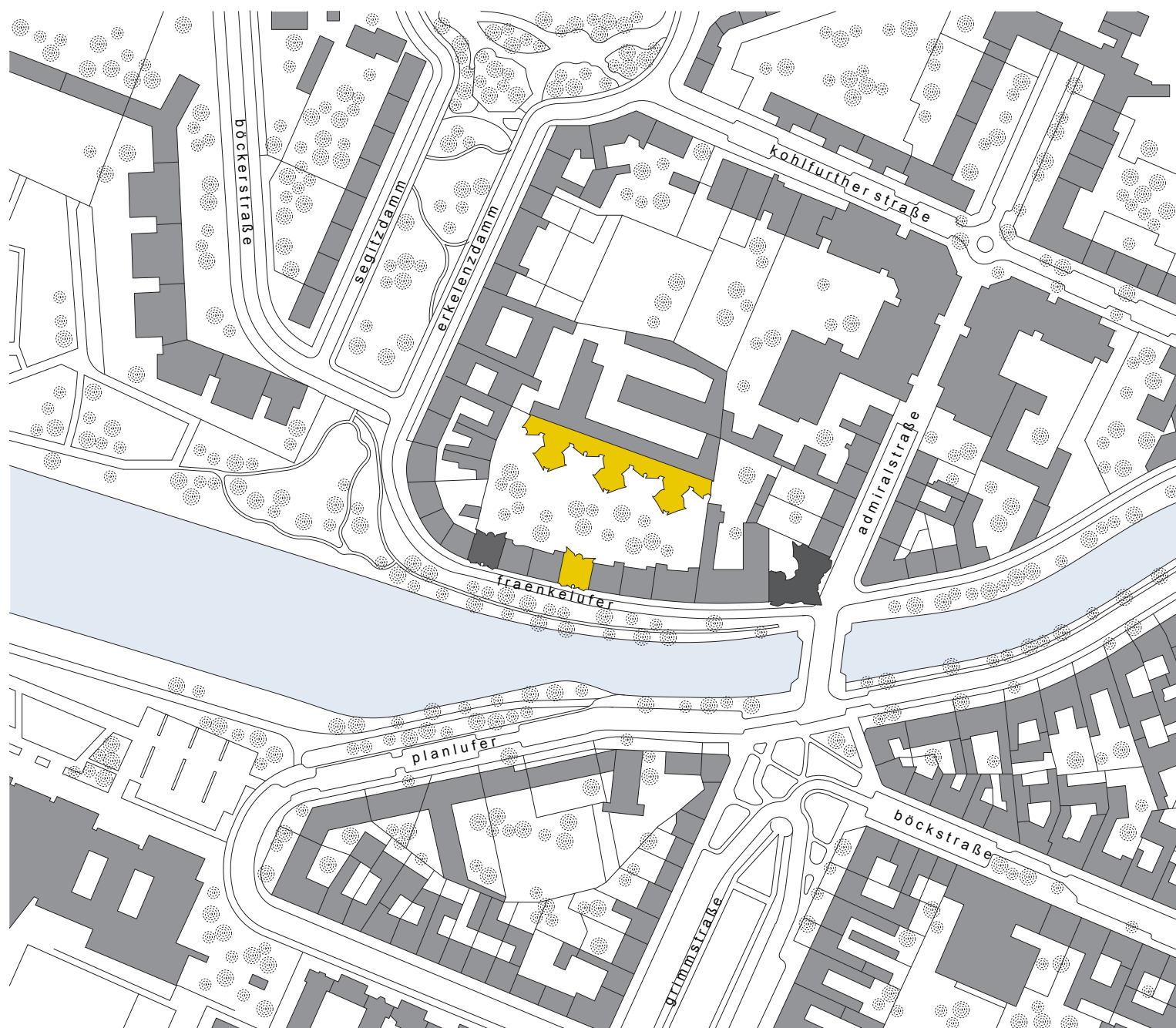
Hinrich Baller & Inken Baller

Voor het onderdeel 'Behutsame Stadterneuerung' maakten de architecten Heinrich en Inken Baller een ontwerp voor het herstel van een deels verwoest bouwblok langs het Landwehrkanaal. Twee gaten in de gevelwand langs de Fraenkelufer en de hoek bij de Admiralstrasse werden met nieuwbouw ingevuld; de tussenliggende bebouwing werd gerenoveerd. Op het binnenterrein werd tegen een

lange brandmuur een nieuw woonblok gebouwd. De nieuwbouw vormt met zijn wonderlijk expressieve en organische verschijning één geheel met de in dezelfde vormtaal ingerichte, openbaar toegankelijke tuin op het binnenterrein. Auto's staan geparkeerd onder het blok tegen de brandmuur, uit het zicht door de halfverdiepte aanleg en de uitbundige, quasi wilde begroeiing.

For the 'Behutsame Stadterneuerung' section of the exhibition, architects Heinrich and Inken Baller made a design for the restoration of a partially destroyed building block along the Landwehrkanaal. Two gaps in the façade wall that ran along the Fraenkelufer and the corner of the Admiralstrasse were filled in with new buildings, and the buildings in between these were renovated. In the courtyard, a new residential block was built against a long

firewall. With their wonderfully expressive and organic appearance, these new buildings form a whole with the publicly accessible garden in the courtyard, which was designed in the same style. There was space for cars to be parked under the block that was set against the firewall, placing them out of sight as a result of the semi-underground construction and the abundant, almost wild vegetation.

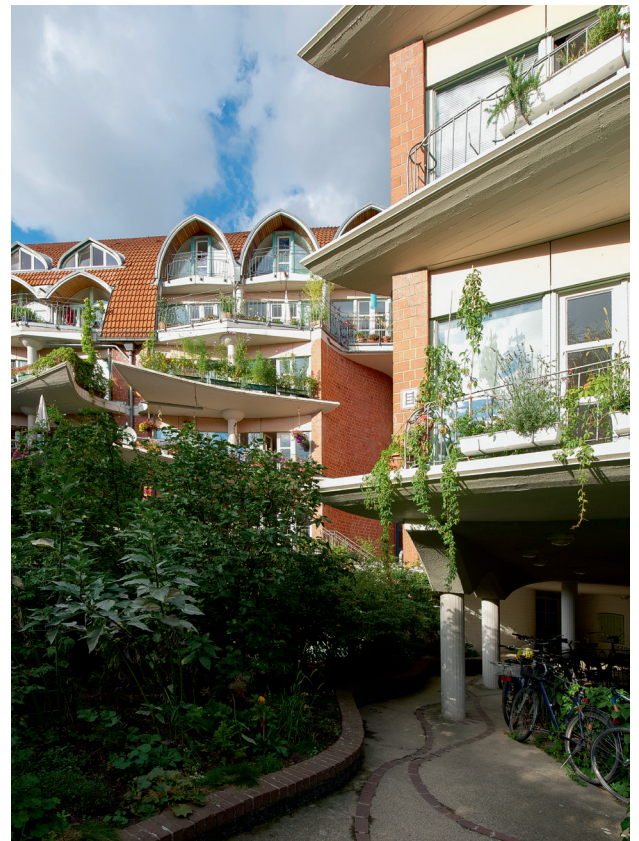

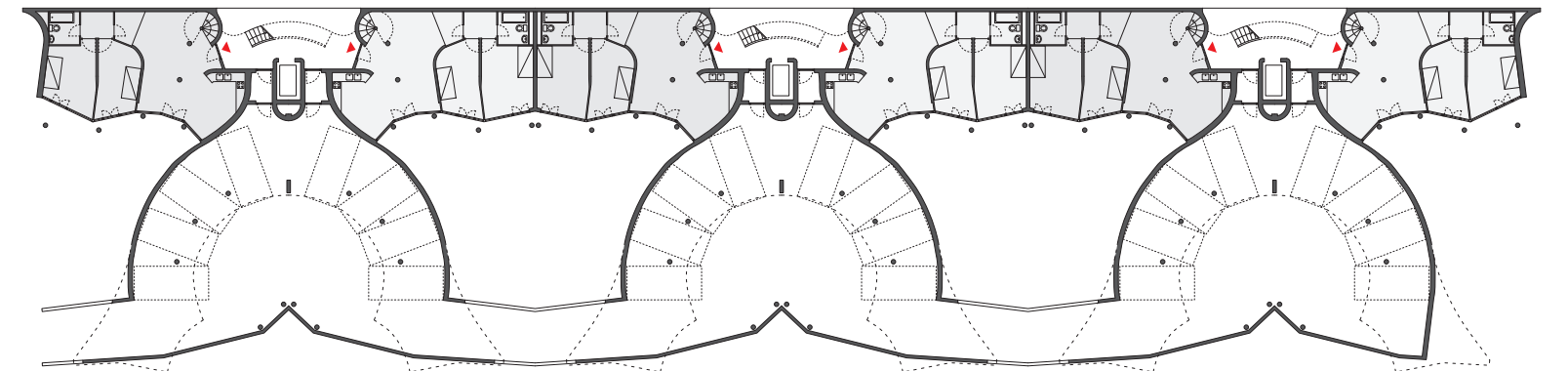
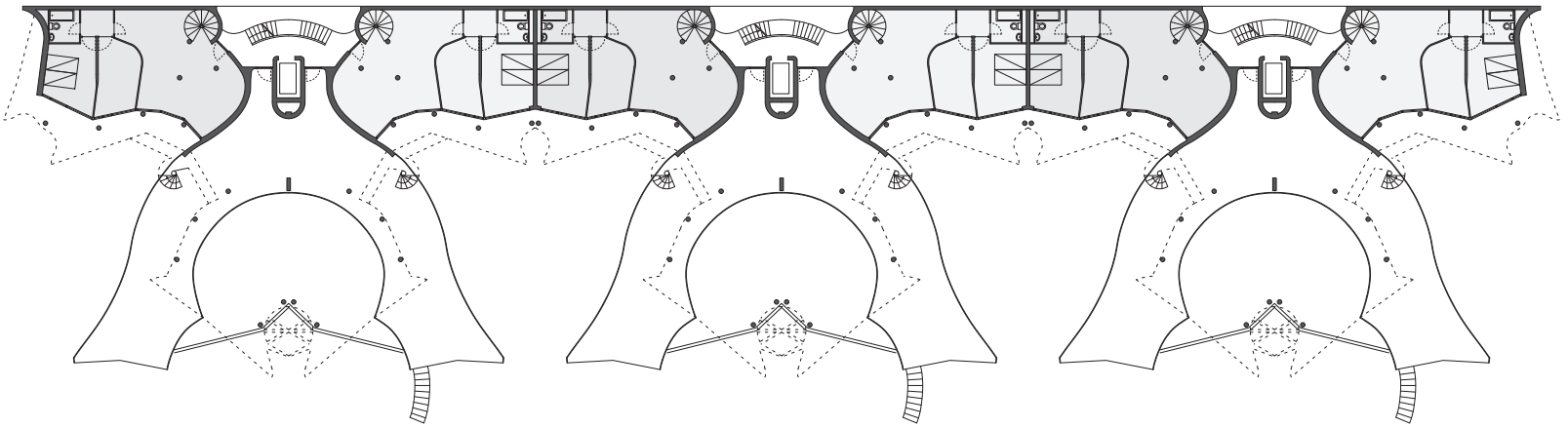
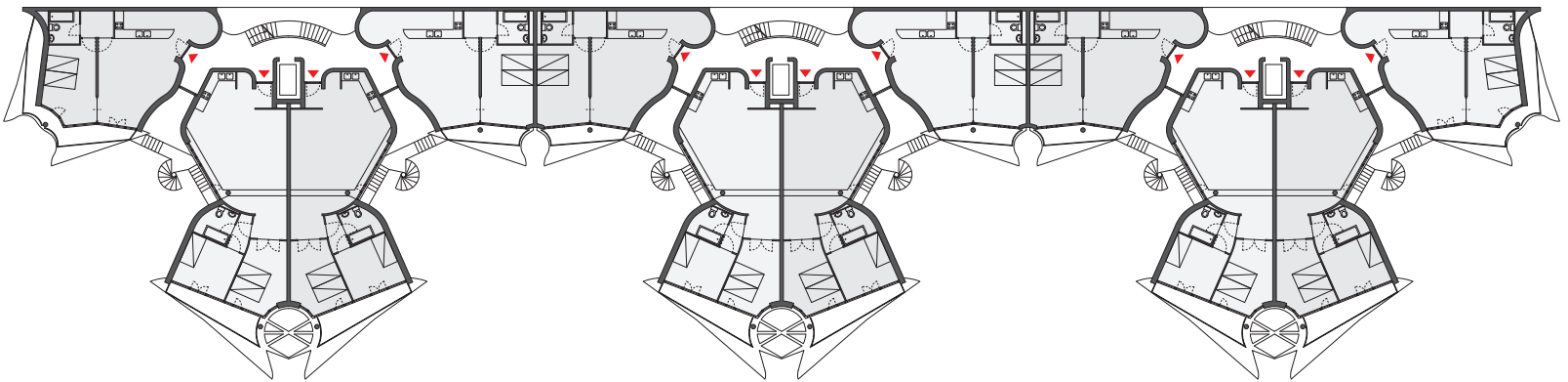
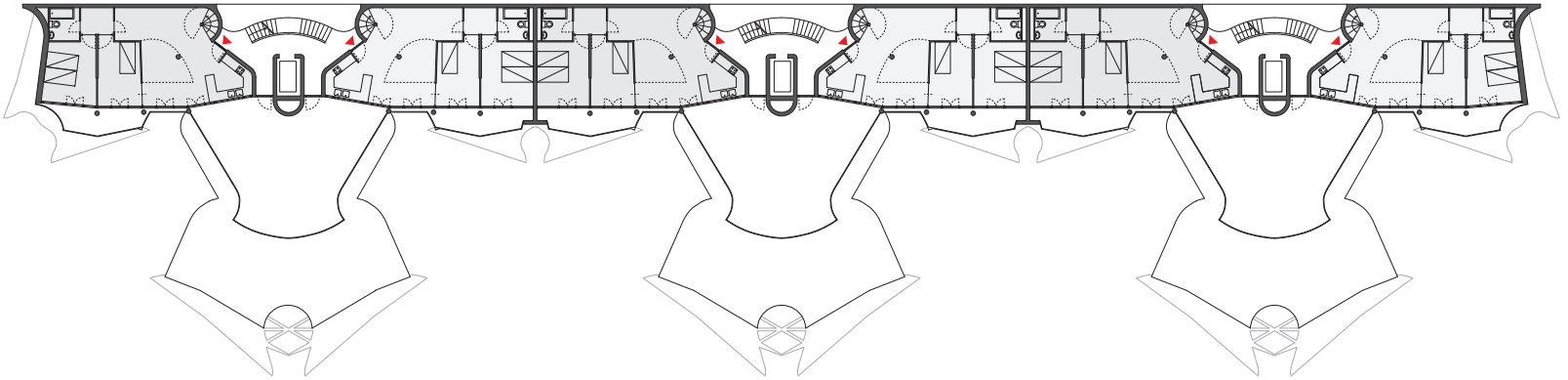

**Eén van de woongebouwen van
Baller & Baller aan de
Fraenkelufer**
One of the residential buildings
along the Fraenkelufer

**Onder de woningen die tegen de
brandmuur zijn gebouwd, bevinden
zich halfverdiepte parkeerplaatsen**
Under the homes built against the
firewall is semi-underground car
parking

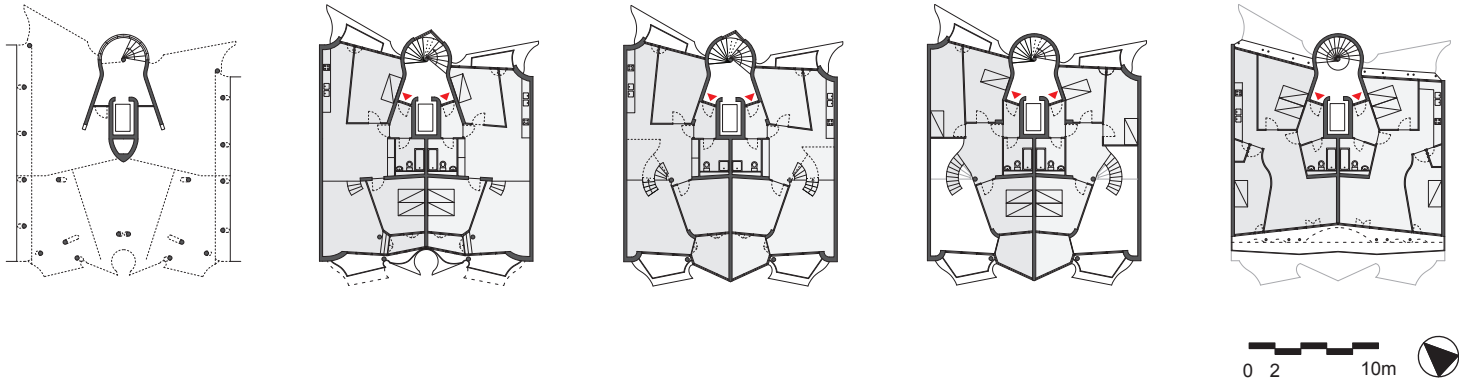
**Binnentuin met het woonblok dat
tegen de brandmuur is gebouwd**
Courtyard with the residential block
built against the firewall

Van links naar rechts: begane grond, eerste-, derde-, vierde- en zesde verdieping

From left to right: ground floor, first-, third-, fourth- and sixth floor

Onderdoorgang vanuit de binnentuin richting Fraenkelufer
Underpass connecting the courtyard to Fraenkelufer

Onder de woningen die tegen de brandmuur zijn gebouwd, bevinden zich halfverdiepte parkeerplaatsen
Under the homes built against the firewall is semi-underground car parking

Doorsnede
Section